

Radule Knežević, *Politička kultura*,
Crnogorska akademija nauka
i umjetnosti, Podgorica, 2012.
(Branko Bošković)

Politika kao aktivnost i pokušaj regulacije međuljudskih odnosa prisutna je od kad je čovječanstva. U različitim oblicima zajednica i društava, dobijala je mjesto koje je variralo od perifernog do centralnog. Takođe, smisao politike imao je poseban značaj uzimajući u obzir ciljeve koji su se političkim aktivnostima trebali postići. Razumijevanje odnosa konteksta, aktera djelovanja, metoda, ciljeva i postignutog u politici je moguće kroz pojam političke kulture. U knjizi „Politička kultura” autor R. Knežević polazi od premise da politička kultura u sebi objedinjava upravo pomenute elemente društveno-političke aktivnosti, povezujući dva pojma od kojih svaki od gore navedenih elemenata zavisi, a to su politika i kultura. Političku kulturu smješta između svih disciplina, vezanih za izučavanje oblasti političkog i na taj način ukazuje na dva zaključka: ako želimo imati potpunu sliku političke zajednice koja nas zanima, politička kultura postaje nezaobilazna disciplina u izučavanju savremenih društava; i, politička kultura obuhvata dva pojma koji ne moraju uvijek biti komplementarni, samim tim pokazujući koliko je teško dati potpuno određenje discipline, pogotovo imajući u vidu savremene društvene tokove.

Autor politiku vidi kao djelatnost koja za cilj treba da ima slobodu. Područje političkog treba da bude konstituisano na način da sloboda djelovanja ljudi mora biti krajnji cilj. Ipak, znajući da neograničena sloboda nije stanje koje može donijeti dobrobit za političku zajednicu u cjelini, politika u opštem smislu, treba da ima antički predznak, posebno aristotelovski, da bude obilježena prije svega vrlinom. Politika u stvari tek konstituiše političku zajednicu, dajući joj smisao u djelatnostima koje će je staviti u centar dešavanja, ali ne stvarajući tako polje dominacije nad svim ostalima. Javnost postaje kategorija koju konstituiše H. Arendt, a Knežević je prihvata pokazujući da depolitizacija vodi u totalitarne režime jer se gubi javnost, ističući potrebu trajne djelatnosti i aktivizma kako društvo ne bi upalo u političku apatiju i svelo politiku na perifernu djelatnost. Napokon, autor ovakvo viđenje politike smješta u savremeni kontekst, imajući u vidu drugačije okolnosti u kojima se politički proces odvija, ali naglašavajući da je srž političkog ostala ista tj. da sa stanovišta ideala ona zadržava svoju suštinu.

Kulturu autor posmatra između dva pola: kao ovladavanje prirodom i sticanje duhovnog bogatstva. Kultura zato ima oslobodilački i emancipatorski karakter: ona djeluje na način da ljude oslobađa početnih razlika, pogotovo onih koje se odnose na status i nasleđe. Zato kultura u izvjesnom smislu ima i egalitarizujući karakter, jer omogućava ljudima da prevaziđu prirodne razlike koje su im nametnute i da kroz kulturu stiču duhovno bogatstvo kojim prevazilaze početne pozicije. Kultura omogućava prevazilaženje početnih i prvih oblika ljudskog djelovanja i stvara okvir izdizanja iz prirodnih oblika ponašanja. Kultura je zato i humanistička jer obuhvata sve oblasti ljudskog djelovanja i daje okvir u koji treba smjestiti sve druge oblike aktivnosti, pa i političku.

Politička kultura je nova disciplina, makar u poređenju sa drugim društvenim naukama, ali baš kao što je slučaj i sa njima, njeni obrisi se mogu posmatrati u istorijskoj ravni. Autor dobro primjećuje da već od Platona postoje obrisi pristupa koji se mogu smatrati da pripadaju političkoj kulturi a onda i kasnije, npr. kod Machiavellija. Ipak, Almonda i Verbu uzima kao osnivače discipline kao naučno utemeljene. Ovakvim pristupom autor potvrđuje liberalno-racionalistička obilježja političke kulture kao konstitutivna i neodvojiva, koja s druge strane korespondiraju sa demokratskim uređenjem savremenih država. Uzimajući ovakvo teorijsko polazište za utemeljenje, autor nepristrasno predstavlja političku kulturu kao problematičnu, koja je često kritikovana, kako zbog metodoloških nedostataka tako i neobjektivizacije značajnih problema koje su druge srodne discipline istakle. Politička kultura predstavljena je u aktivnoj koncepciji, obuhvatajući tako i sociološki aspekt odnosa društvo-pojedinac i dotičući se nerješive dileme odnosa struktura i aktera. S druge strane, politička kultura „funkcioniše” u različitim društveno-političkim miljeima, što autor pokazuje kroz odnose različitih uređenja, kako konstitucionalizma tako i regulacije unutar-društvenih odnosa. Sve ovo potvrđuje da je autor političku kulturu smjestio u centar društvene teorije, potvrđujući potrebu svakog društva koje pretenduje da bude demokratsko da mora izgraditi ne samo zasebnu političku kulturu nego i da ona mora biti demokratska. Zato savremena društva, po mišljenju autora moraju biti participativne demokratije koje će se zasnivati na slobodnoj komunikaciji kao neizostavim elementom. ‘Civilna’ i ‘državna’ politička kultura se miješaju, povezujući formalno i neformalno, stvarajući odnose slobode i legitimacije na kojima će se društvo graditi.

Osim teorijskog uobličavanja političke kulture, autor posebnu pažnju posvećuje i savremenim društvenim pojavama, tokovima i problemima. Pišući u kontekstu sve veće povezanosti svijeta i delokalizacije, prevashodno kroz globalizaciju, ukazuje na moguće probleme i načine na koji se nastajuće nejasnoće i nedefinisani odnosi mogu riješiti. U mreži novonostalnih okolnosti i različitih oblika traženja legitimnosti, autor posebno problematičnim vidi pitanje identiteta. Identitet prikazuje kroz normativno-psihološke odnose, uka-

zujući na okvire koji su doveli do aktuelizacije pojma u XX i XXI vijeku. Identitet postaje zaštitna čaura i pokušaj stvaranja novog sebe ali i novih zajednica, u pokušaju borbe protiv globalizacije koja ima tendenciju da ih briše. Suprotni efekti globalizacije su takođe dobro prepoznati od strane autora jer ukazuje na nove oblike identiteta, posebno nadnacionalnih i metanacionalnih, potvrđujući otvorenost svog teorijskog pristupa i važnost razumijevanja razlika i afirmaciju različitosti.

Na kraju svog rada, autor se osvrće na političku kulturu Crne Gore, prikazujući savremene tokove kao posljedicu istorijske specifičnosti i okolnosti koje su u pojedinim momentima bile isuviše komplikovane da bi danas mogli uopšte govoriti o demokratskoj političkoj kulturi u Crnoj Gori. Česti i razni oblici nedemokratske vlasti i liderski orijentisani populuz uzroci su specifičnog nacionalnog identiteta koji je oblikovao političku kulturu na način da je ona dugo imala zatvarajući kakarter i isključivo nacionalna obilježja. Samim tim, zatvorenost je prepoznata kao jedna od ključnih determinanti oblikovanja političkog identiteta i političke kulture u Crnoj Gori. Autor ipak identifikuje slobodu kao trajni cilj svih oblika političkog udruživanja u Crnoj Gori, pogotovo istorijski posmatrano. Odnos država-društvo, kao dominantni oblik svijesti koji je obilježio političku kulturu u Crnoj Gori, je često sputavao efektivnost slobodarske tradicije, što bi po mišljenju autora trebalo da se promijeni u bliskoj budućnosti.

U ovom radu, R. Knežević je podstakao razmišljanje o političkoj kulturi kao i dalje nedovoljno istraženom polju, uprkos postojanju brojnih djela koja navodi. Ovo je slučaj iz razloga što su savremeni društveno-politički odnosi isuviše dinamični, pa je, kao i u većini društvenih nauka, neophodno stalno unapređivanje. Politička kultura treba da otvori nova polja razumijevanja odnosa politika-društvo-kultura, što je posebno slučaj na našim prostorima. Osim teorijske dubine i razumijevanja pojmova i odnosa kako je već navedeno, ova knjiga ima dodatni značaj zato što je pionirski rad u oblasti političke kulture, u Crnoj Gori posebno. Nedostatak radova iz ove oblasti je evidentan pa bi rad R. Kneževića mogao da posluži kao odskočna daska za dalja istraživanja, posebno imajući u vidu teorijsku elaboraciju koja svima može predstavljati odličnu osnovu za dalji rad. Osim toga, mnoštvo metodoloških pristupa i autora koje pisac pominje su početak otvaranja polja političke kulture za crnogorske okvire. Zato se na kraju može zaključiti da je osim uobičajene naučne vrijednosti doprinos knjige R. Kneževića i iznad toga, da je ona postavila temelj istraživanju političke kulture u Crnoj Gori.